

A kötetet, mint V. fejezet, egy jubileumi cikk rekeszti be, mely a Pedagógiai Szeminárium lélektani laboratóriuma szervezetének kialakulását ismerteti, megalapításának 25. évfordulója alakalmából s röviden összefoglalja a laboratóriumnak megvalósításra váró jövőndő programját.

Cser János tanulmányainak e gyűjteménye, melynek 19 dolgozata közül 16 az ő tollából való s melynek folytatását is kilátásba helyezi a közel jövőben, igazolja, hogy a vezetése alatt álló lélektani laboratórium fontos hivatást tölt be a magyar neveléstudomány életében, mert a korszerű nevelés feladatainak megoldását sikeresen törekszik elősegíteni. Érdeklődéssel várjuk e tanulmánygyűjtemény folytatását, a „Közlemények a Fővárosi Pedagógiai Szeminárium lélektani laboratóriumából“ című sorozatnak II. kötetét, mely 5000 fővárosi 10–14 éves tanulón végzett, rendszeres, amerikai tanulságok figyelembevételével folytatott módszeres értelmességi vizsgálatok eredményét fogja közölni és feldolgozni, s melyből egy érdekes részletet nemrégiben volt alkalmunk hallani a Magyar Paedagogiai Társaság felolvasó ülésén. Melegen óhajtjuk, hogy az előttünk levő kötet sikere kísérje szerzőnk további tudós vállalkozását is.

Gyulai Agost.

François Rabelais: Gargantua (Pantagrueli vidámságok könyve). A bevezető tanulmány és a fordítás *Kemény Katalin* munkája, az előszót *Benedek Marcell* írta. Budapest, 1936. (N. 8-r. 246 l.)

Agyoncsépelet igazság, hogy bármely, formája szerint is értékes, stílusával emberre, korra jellemző idegennyelvű írásmű fordítása igen súlyos feladat, mely a nyelv avatott művészet is a legnagyobb próbára teszi. S alig van a világirodalomban könyv, melynek másnyelvű tolmácsolása hasonló nehézségek elé állítaná a fordítót, mint éppen Rabelais-é. Azt hisszük, akárki fogott volna hozzá ehhez a munkához, az első kísérlet a legjobb esetben is csak érdekes próba lett volna, használható, becses alap a következő vállalkozók számára, de semmiesetre sem végleges megoldás. Kemény Katalinnak nem kell tehát szégyenkeznie, ha ebben, a szöveggel vívott egyenlőtlen küzdelemben alul maradt.

A Gargantua értékét, érdekességét, neveléstörténeti fontosságát fölösleges itt hangsúlyozni. S aki csak azért veszi kezébe ezt a könyvet, hogy megismerkedjék belőle Rabelais nevelési elveivel, gondolatvilágával, korának eszméáramlataival szemben elfoglalt álláspontjával, kétségtelenül hálás lesz a fordítónak.

A legszerényebb követelmény fordítással szemben az, hogy a tartalmai megértesse, pontosan, hűen, szabatosan tolmácsolja. Ez a fordítás ebből a szempontból nagy vonásokban elfogadható, bár a részletekben sok kifogásolnivaló akad. Csak néhány fejezetét hasonlítottam össze az eredetivel, de ezekben is nem egy félreértésre, szükségtelen pongyolaságra, felületességre akadtam. Ime néhány példa: Az előjáró beszédben találjuk a következő mondatot: „...könnyen azt hihetnénk, hogy nincsen benne szó csak csúfolódásról, látván, hogy a külső cégér (a címlap), ahelyett, hogy a lényegről szólna, gúnykacajt és pajkosságot ígér“ (98). Ez a mondat már első olvasásban feltűnt,

mert nehezen illeszkedik bele az összefüggésbe. S valóban, az eredetiben ezt találjuk: „...*jugez trop facilement ne estre au dedans traité que moqueries, folateries, et menteries joyeuses: veu que l'enseigne exterieure (c'est le tiltre) sans plus avant enquerir, est communement receu à derision et gaudisserie*“.* A francia mondat értelme: (ti) túlságos könnyen ítélték úgy, hogy csak csupa gúnyolódásról, bolondozásról és vidám hazugságokról van benne szó, minthogy az emberek a külső cégért (a címlapot), anélkül, hogy tovább kutatnának, rendesen gúnykacajjal és mókás csipkelődéssel fogadják. — Ugyanitt a *Dignité des Braguettes*-et a „Nadrágtartó méltóságá“-val fordítja, míg később (121) a megfelelő értelmet tulajdonítja neki. Ezt a mondatot: *Et prendray autant à gloire qu'on die de moy que plus en vin aye despendu qu'en huile que fist Demosthenes quand de lui on disoit que plus en huile qu'en vin despendoit*, így fordítja: „Büszkeséggel tölt el, ha elmondják rólam, hogy a bór volt ihletőm, valamint Demosthenes is büszke volt rá, hogy nem a bór, hanem az olaj lelkesítette“ (100); ez, különösen a második része, bizony egy kissé értelmetlen, a pontos fordítás pedig feltétlenül színesebb is lett volna: ...hogy többet költöttem borra, mint olajra, ...hogy többet költöttem olajra, mint borra. Vagy talán a fordító megelégedett róla, hogy *despendre* annyit, mint: *dépenser*? Teljesen félreérti a következő mondatot: *Je me porte comme appellant de soif, comme d'abus*, melyet így fordít: „Méltatlan dolog a szomjúság miatt panaszkodni“ (114), holott a helyes értelelem: fellebbezek a szomjúság ellen, mint igazságtalanság ellen. Ez a félreértés annál különösebb, mert *Abel Lefranc* kiadásában, melyet a fordító használt, a kérdéses hely meg van magyarázva. Nem jól érti ezt a mondatot sem: *Cornons icy à son de flacons et bouteilles que quiconques aura perdu la soif n'ait à la chercher céans. Longs clysteres de beuveries l'ont fait vuidé hors le logis*. Szerinte: „Kürtöljünk az üvegek, a palackok hangjára s aki lecsillapítja szomját, sohasem bukkan rá többet. Az ivászat nagy folyamaj már kiakolbolították őt a házból“ (114.). A mondat értelme: Hirdessük ki a flaskók és palackok csörgésének közepette, hogy aki a szomját elvesztette, itt ne keresse. Azt innen kipurgálták a bőzeges kortyok klistélyei. — Nem tudom, miért fordítja a *desrobé*-t (99.) „kikutatott“-nak, „kilozott, kifosztott“ helyett, a *blattes*-ot (103.) „kullancs“-nak „csótány, svábogár“ helyett; ugyanott *adjouster*-t teljesen érthetetlenül így fordítja: „helyreállítani“, holott az értelme világosan: „idebiggyeszteni“. *J'ai fait un levé* nem annyit, mint: „most emeltem“ (115.), hanem „most csináltam egy úttest“. Nem tudom, miért fordítja azt, hogy *les passereaux ne mangent sinon...* így: „a verebek is csak akkor *csipegnék*, ha...“ (114.), vagy miért lett a *tourterelle*-ből „galamb“ (121.), „gerle“ helyett. Figyelemtelenségre vall, hogy a Gargantua *braguettes*-jéhez szükséges 16 és egy negyed rőf posztó helyett 1600 és egy negyed rőf fordít. Kétszer is helytelenül fordítja a *le fondement*

* Nem *Abel Lefranc* szövege alapján idézek, amelyből a fordítás készült, mert ez otthon nem volt kéznél, de később minden idézetemet összevettem a kritikai kiadással és megállapítottam, hogy a különbségek csak a helyesírásra s egyéb lényegtelen dolgokra korlátozódnak.

vous echappe kifejezést. Hasonló kisiklások, melyeket alig egypár lapból taláломra gyűjtöttem, bőven akadnak s nem válnak a fordító gondosságának dícséretére. Ennél Rabelais, akit pedig a fordító kétségtelenül szeret és nagyrabecsül, többet érdemelt volna. Azonfelül a XVI. század nyelvét előbb behatóbban kellett volna tanulmányozni, csak aztán ilyen nehéz feladatra vállalkozni.

Mindezen tévedések ellenére a gondolati tartalom nagyjában alig szenved a magyar fordításban, bár a részletekben sok a félreértés. De Rabelaisban nemcsak ez fontos. Jellemző rá, az íróra és az emberre egyaránt, a külső forma is, rendkívül egyéni stílusa. A fordítás voltaképeni nagy feladata az lett volna, hogy ebből mentsen át a lehető legtöbbet a magyar tolmácsolásba. Evvel azonban a fordító meg sem próbálkozik. Nem tartozik ide Rabelais stílusának elemzése, de az kétségtelen, hogy abban a benyomásban, amelyet a francia eredeti tesz a mai olvasóra, lényeges tényező a régies nyelv, a kimeríthetetlen gazdagságú szókincs, a páratlan, bohókás nyelvteremtő erő, a jelzőknek szédítő forgatagban pergő áradata, a népies erő, humanista ízlés, színes nyelvi ötletek, a váratlan, meghökkentő lelemény és végül, de nem utolsónak a trágárságok és a durva erotikum lépten-nyomon felbukkanó vigyorgása. Mindebből a magyar szöveg nemcsak jóformán semmit sem nyújt, hanem általában meg sem kíséri, hogy megmentsen belőle valamit. Archaizmusok helyett legföljebb bántó anachronizmusokkal találkozunk (pl. Pantalószár, „utolsó“ divat), nyelvi leleménynek, teremtő készségnek vagy merészségnek nyomát sem látjuk az egész fordításban, mely sima, jól fésült, meglehetősen szintelen irodalmi nyelvet ad s még csak nem is sejteti azt az erőtől duzzadó nyers, vagy játékos jókedvtől majd kicsattanó nyelvet, mely az eredetit jellemzi. A fordító a magyar népi nyelvet sem ismeri, pedig az sok esetben szolgálhatott volna neki a francia kifejezés megközelítő hangulati egyértékével. Ami pedig a scatologikus és erotikus elemeket illeti, a fordító ezeket teljesen letompítja, sőt részben kioperálja a szövegből. Megértem, hogy ízlése lázadozott az ellen, hogy ezeket magyarul leírja, de akkor miért fordít Rabelais-t? Akárhogy is tekintjük a dolgot, ezzel Rabelaisnak egyik legjellegzetesebb színét fakítja el, éppen azt, amelyben Rabelais játékos szertelensége legszívesebben tetszeleg. Szó sincs róla, ezek Rabelais gondolatainak nem lényeges elemei, de nélkülük Rabelais mégsem Rabelais. Nem való e lap hasábjaira, hogy példákat idézzek rendszeres eljárására, pedig könnyű volna bemutatni, a durvaságokkal mennyi színt, ötletet, szikrázó leleményt dobott ki a fordító megcenzurázott szövegéből.

A fordítást Rabelais részletes és alapos életrajza (7—78.) és nevelési elveinek egy kissé fellengős méltatása vezeti be (79.). Különös az a kijelentés, hogy Rabelais nemcsak a nevelésről szóló fejezeteivel tartozik a pedagógiába, hanem egész művével, minthogy az igazságot keresve, szembeállítja azt a világrendet, amelyet helyesel, azzal, amely fennáll és olvasóit így egy bizonyos irányban igyekszik befolyásolni. Ha ez igaz, akkor minden jelentékenyebb irányregény pedagógiai mű.

Bárcei Géza.